

Björnö

Arkeologisk utredning etapp 1

**Björnö 1:119, Östhamra 1:15 m.fl.
Frötuna socken
Norrtälje kommun
Stockholms län**

Britta Kihlstedt

Björnö

Arkeologisk utredning etapp 1

Björnö 1:119, Östhamra 1:15 m.fl.

Frötuna socken

Norrtälje kommun

Stockholms län

Britta Kihlstedt

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: En gravhög från yngre järnålder (Frötuna 54:1). Den resta stenen på toppen bär den sentida inskriptionen ”Björn Rifvares hög”. Foto från sydväst av Britta Kihlstedt.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

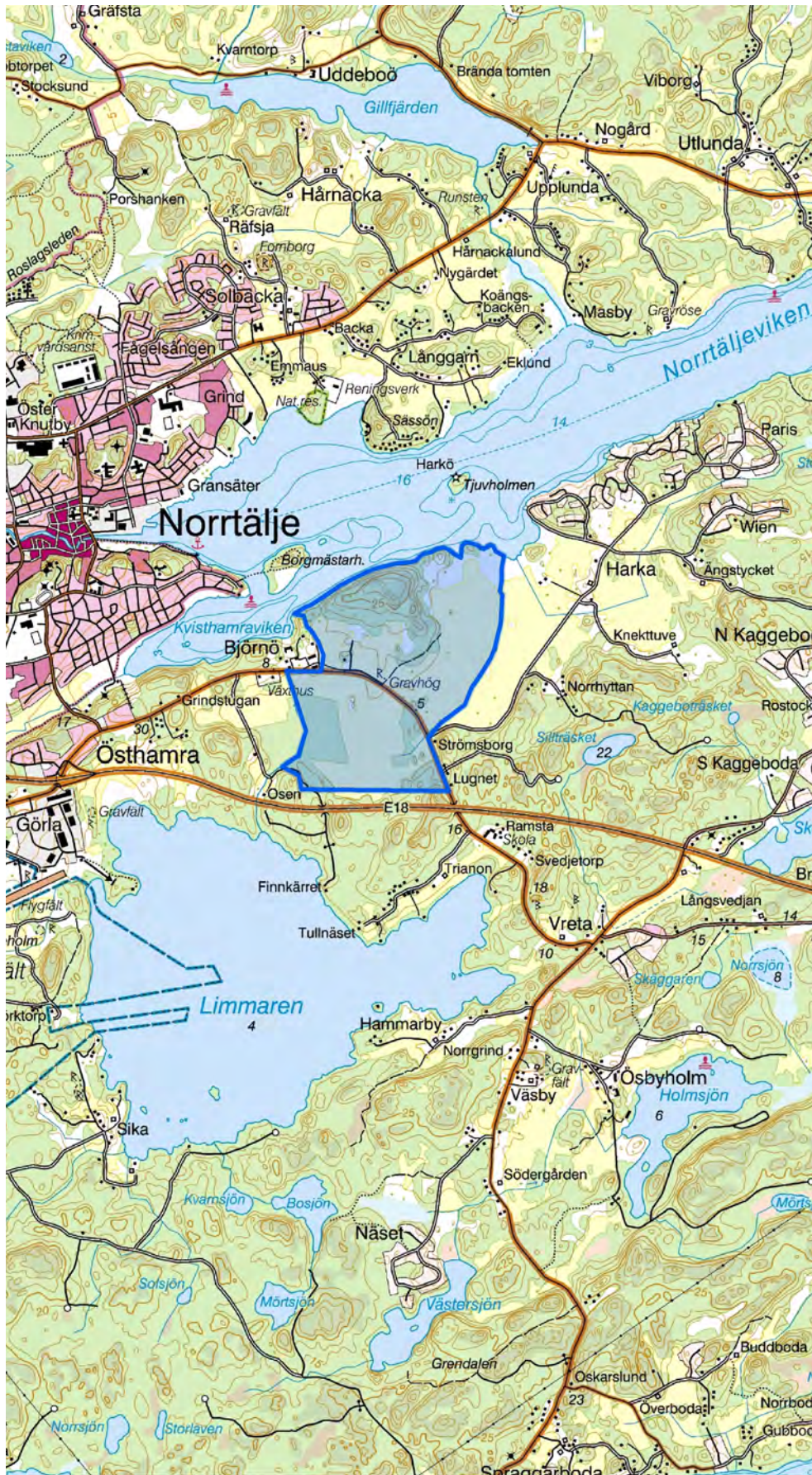
ISBN: 978-91-7453-279-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Syfte, metod och genomförande.....	7
Utredningsområdet	7
Fornlämningssmiljö och kulturhistoria	8
Resultat	9
Fasta fornlämningar	9
Gravar och stensträng.....	9
Historiska bebyggelse lämningar	12
Övriga kulturhistoriska lämningar	13
Möjliga fornlämningar - objekt med oklar status	15
Boplatslägen	15
Husgrund.....	15
Utvärdering	15
Referenser.....	16
Litteratur	16
Kart- och arkivmaterial.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter.....	17

Figur 1. Utdrag ur den digitala Terrängkartan med utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning, etapp 1, inom ett ca 2,5 km² stort område vid Björnö gård sydost om Norrtälje. Syftet var att klarlägga fornlämningsbilden inom området inför planerad exploatering. Den norra delen av planområdet har tidigare varit föremål för en arkeologisk utredning (Lindkvist 2007), vilken nu har kompletterats. De tidigare lämningarna inom området har i flera fall fått en ny bedömning och ändrad fornlämningsstatus, bl.a. med anledning av den nya Kulturmiljölagen som trädde i kraft den 1 januari 2014.

Totalt har 33 objekt beskrivits inom området. 16 av dessa utgör *fornlämningar*. De består dels av gravar från järnålder, dels av yngre lämningar med anknytning till Björnö säteri och de verksamheter som bedrivits där. Flera av de tidigare registrerade gravarna och en stensträng bedöms som osäkra och föreslås kontrolleras genom utredningsgrävning inför eventuell exploatering. *Fornlämningar är skyddade enligt lag och inga ingrepp i dessa får göras utan länsstyrelsens tillstånd.*

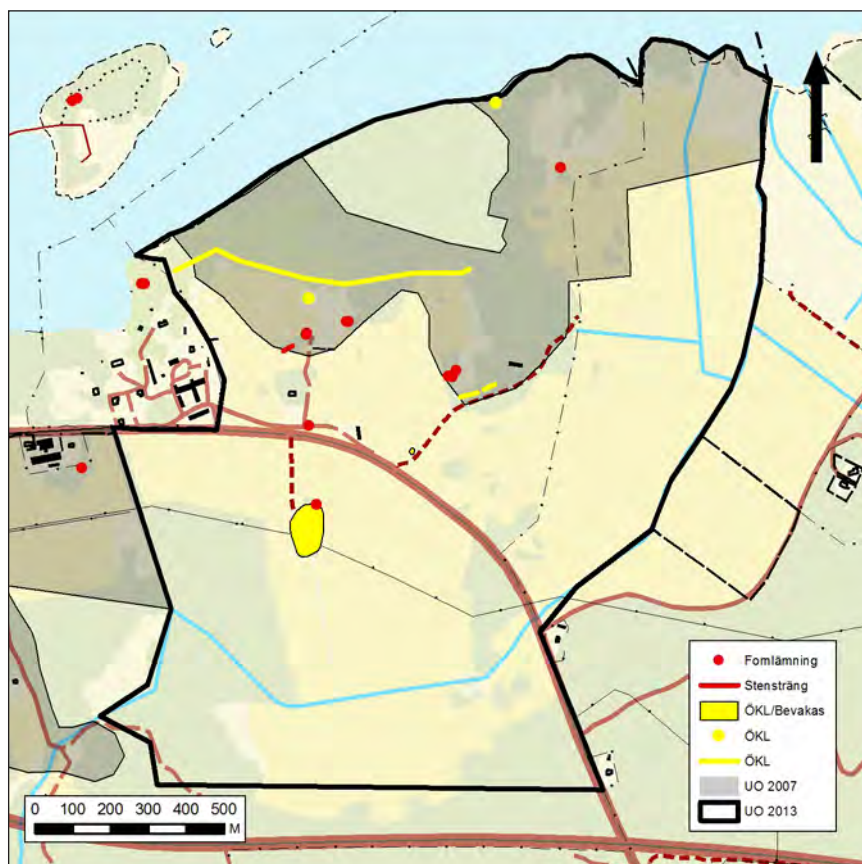
Tio objekt utgör *övriga kulturhistoriska lämningar*. De bedöms inte som fornlämningar eftersom de inte uppfyller fornlämningsrekvisiten eller härrör från senare tid (yngre än 1850). De har inte samma skydd som fasta fornlämningar, men kan ändå vara av kulturhistoriskt värde. Det gäller till exempel den stenmur som återfinns öster om Björnö gård och som utgör en tydlig komponent i det äldre herrgårdslandskapet kring Björnö.

Åtta objekt har efter den nu utförda första utredningsetappen *oklar status*. Det rör sig om en husgrund med okänd datering och sju s.k. boplatslägen, d.v.s. terränglägen där äldre boplatslämningar kan finnas dolda under mark. För att klargöra om dessa objekt utgör fornlämningar eller inte krävs en utredningsgrävning i form av mindre maskinschakt eller handdgrävda provrutor. En sådan utredningsgrävning brukar ske inom ramen för en andra utredningsetapp. Det är länsstyrelsen som beslutar om en utredning, etapp 2, behöver göras.

Bakgrund

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning, etapp 1, inom ett ca 2,5 km² stort område vid Björnö gård sydöst om Norrtälje (figur 1). Utredningen föranleddes av detaljplaneläggning inför planerad bostadsbebyggelse och har utförts på uppdrag av HSB Bostad, efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr 4311-7209-2013). Ett ca 0,7 km² stort parti i den norra delen av planområdet har tidigare varit föremål för en arkeologisk utredning (Lindkvist 2007). Vid detta tillfälle påträffades både förhistoriska gravar och lämningar kopplade till den historiska bebyggelsen vid Björnö. Inga lägen för möjliga boplatser markerades, även om vissa generella områden nämnades som möjliga boplatzlägen. Den nu utförda utredningen kompletterar den tidigare i detta avseende. Mot bakgrund av att området tidigare utretts, bland annat innehåller den tidigare rapporten en fyllig genomgång av det historiska kartmaterialet, ges här endast en kort beskrivning av områdets generella topografiska och kulturhistoriska särdrag. Föreliggande rapport är dock komplett i så motto att samtliga objekt inom området, även de tidigare beskrivna, inkluderats i redovisningen. Samtliga lämningar ligger i Frötuna socken, varför de fortsättningsvis benämns endast med RAÄ-nr, utan sockennamn.

Figur 2. Utredningsområdet med tidigare registrerade lämningar samt det område som utreddes 2006 (Lindkvist 2007). Observera att fornlämningsstatus för flera av lämningarna nu har förändrats, jämför figur 4. Den digitala fastighetskartan i skala 1:20 000.

En ny kulturmiljölag trädde i kraft den 1 januari 2014, vilket innebär en del förändringar av de bestämmelser som funnits i kulturminneslagen, bland annat avseende fornlämningsbegreppet. I föreliggande rapport tillämpas de rekommendationer som finns i Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) vägledning i tillämpningen av den nya lagen. Det har inneburit att flera av de tidigare registrerade lämningarna fått en förändrad bedömning avseende fornlämningsstatus.

Syfte, metod och genomförande

Syftet har varit att fastställa om tidigare ej kända fornlämningar finns inom området samt att peka ut indikationsområden för möjliga boplatser, s.k. boplatslägen. Boplatslägen är terränglägen som bedöms ha varit lämpliga för bosättning under äldre tider, men där inga lämningar är synliga ovan mark. I uppdraget ingick också att lokalisera eventuella lämningar med vattenanknuten verksamhet.

Utredningen inleddes med kart- och arkivstudier innehållande en kontroll av fornminnesregistret (FMIS), av geologiska, topografiska och äldre historiska kartor samt en översiktlig genomgång av relevant litteratur och rapporter.

Därefter fältinventerades området. De delar som inte tidigare inventerats genomgicks noggrant, med undantag för de mest låglänta områdena. Det tidigare utredda området genomgicks översiktligt, primärt för att identifiera och dokumentera terränglägen där boplatser misstänktes kunna finnas dolda under mark. Tidigare registrerade lämningar har besökts för en översiktlig kontroll, men någon förnyad beskrivning eller dokumentation har inte gjorts av dessa. I några fall har dock osäkerheter kring den tidigare bedömningen som fornlämningar noterats. Vid inventeringstillfället hade den tidigare åker- och betesmarken börjat växa igen, varför avsökning av fynd i åkermarken inte kunde göras. Impediment och äldre betesmarker var bevuxna med högt gräs, örter och snår och var ställvis svårbesiktigade. Dokumentation har skett genom inmätning med GPS, beskrivning och fotografering.

Utredningsområdet

Topografiska förutsättningar

Området ligger i det inre av Norrtäljeviken; en djup sprickdal som skär långt in i landet österifrån. Det är ett varierat, kuperat odlingslandskap med Norrtäljeviken i norr och sjön Limmaren i söder. Norra delen av området består av en skogsbevuxen höjdrygg som når ca 35 meter över havet (m ö.h.). Mindre höjdparter finns också i områdets

Figur 3. Vy över utredningsområdets mellersta del sedd från impedimentet där Björnö gamla tomt legat (RAÄ 55:2). I den främre delen av bilden ses delar av den låglänta, igenväxande åkermarken i dalgången och i fonden de sluttande, sydvända partierna som utgjort goda lägen för äldre boplatser. Foto från söder av Britta Kihlstedt.

sydligaste del. Höjderna utgörs av lerig, sandig morän med glest tallbevuxna hållmarker i krönpartierna. I övrigt dominerar öppen, men igenväxande åkermark i anslutning till den dalgång som löper in i området från Norrtäljeviken i nordöst. Dalgångens botten ligger under 5 m-nivån och jordarterna utgörs huvudsakligen av postglaciala leror med gyttjelera i de lägsta delarna. På sluttningarna ner mot dalgången finns en del sandiga och siltiga partier. Åkermarken innehåller också en hel del mindre åkerimpediment där berget går i dagen. Dessa är ofta belamrade med röjningssten.

Den fortfarande pågående strandförskjutningen har medfört en successiv sänkning av Östersjöns strandlinje, vilket påverkat förutsättningarna för bebyggelse inom det delvis låglänta området. De högsta partierna i norr blev torrlagda under yngre stenålder (3900–1800 f. Kr.) och utgjorde då mindre öar och skär i en omfattande skärgård. Först under yngre järnålder (550–1050 e. Kr.) förbands de med fastlandet i väster, men fortfarande låg stora delar av den centrala dalgången under vatten. Den utgjorde långt in i historisk tid en grund vik, vilken så småningom övergick i en mindre sjö, på de äldre kartorna kallad Lillsjön eller Fatuburen. Sjön Limmaren hade då sin avrinning via en bäck ut i Lillsjön och därifrån vidare till Östersjön. Lillsjön dikades ut först under den senare delen av 1800-talet.

Fornlämningssmiljö och kulturhistoria

Området kring Norrtälje fornminnesinventerades första gången under 30- och 40-talen med en revideringsinventering 1977. Vid dessa tillfällen registrerades bara ett fåtal lämningar från äldre perioder; enstaka lösfunna skafthålsyxor från den senare delen av stenålder, liksom ett mindre antal rösen av bronsålderstyp. Däremot registrerades ett stort antal gravar och gravfält från både äldre och yngre järnålder. Kännetecknande för trakten är också lämningar av agrarhistorisk karaktär, som röjningsröseområden, stensträngar och odlingsytor. Fornlämningarna indikerar en omfattande järnåldersbebyggelse, vilken främst varit koncentrerad till områdena väster och söder om Norrtälje. I jämförelse med dessa bygder är fornlämningarna inom utredningsområdet relativt fåtaliga. Det beror sannolikt på att det funnits begränsade arealer som lämpade sig för bosättning och uppodling inom området, då stora delar legat under vatten långt fram i historisk tid. De fornlämningar som före den nu utförda utredningen var kända var en stensträng och ett antal gravar, bl.a. en hög, belägna öster om den nuvarande bebyggelsen vid Björnö gård (se figur 2, s.6). Dessutom var en tegellada, med belägg från 1600-tal, registrerad som fornlämning. Det fanns också ett antal lämningar med anknytning till det historiska Björnö, registrerade som övriga kulturhistoriska lämningar.

Figur 4. Bebyggelsen på Björnös gamla tomt på 1660-talet, innan den flyttade till sitt nuvarande läge, bestod av flera timrade hus och bodar med torvtak. Kanske inte den typ av bebyggelse man förväntar sig på en herrgård från 1600-talet. Detalj från Björnökartan från 1665. Nordiska museets bildarkiv.

Området har sedan medeltid legat under Björnö vars äldsta skriftliga belägg är från år 1362 (NAU). Björnö var då sätesgård för en medlem av Vase-ätten; en av Gustav Vasas förfäder. Under de följande århundradena hade godset många olika ägare, och kom under 1600-talet i släkten Bondes ägo, varefter det gjordes till fideikomiss (Erixon 1934), vilken dock upphörde under mitten av 1800-talet. Björnö har under åren förvärvat ett stort antal gårdar och torp i området, men endast huvudgården har legat under stordrift (Lindkvist 2007). Stordriften har präglat såväl bebyggelse som odlingsmarker inom området.

Resultat

Sammantaget har 33 objekt noterats inom området (Tabell 1 och figur 5). Drygt hälften av dessa var tidigare antingen registrerade i fornlämningsregistret eller upptagna som objekt vid den tidigare utförda inventeringen. Återstoden utgörs av nypåträffade lämningar eller lägen för eventuella lämningar, främst boplatslägen. Lämningarna presenteras kortfattat i texten nedan, mer utförliga beskrivningar återfinns i Bilaga 1.

Fasta fornlämningar

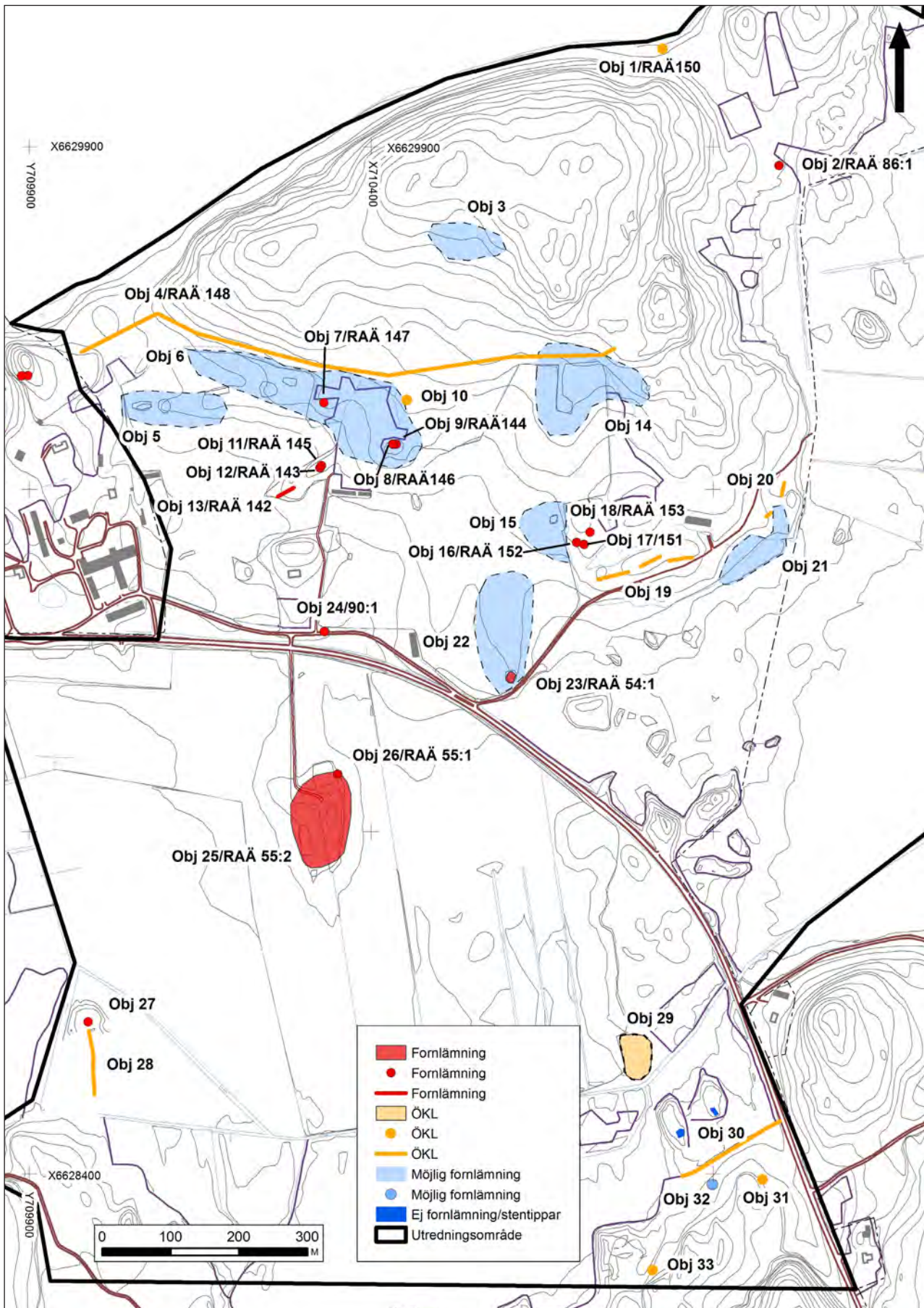
Gravar och stensträng

Femton objekt utgör fornlämningar. Huvuddelen av dessa var registrerade sedan tidigare, men har i flera fall fått ändrad status. Fornlämningarna är av varierande karaktär och datering. Till de äldsta lämningarna hör en stensträng (Objekt 13/RAÄ 142) och flera gravar (Objekt 8–9/RAÄ 146 och 144, Objekt 11–12/RAÄ 145 och 143, Objekt 16–17/RAÄ 151–152 och Objekt 18/RAÄ 153). Dessa ligger alla nära eller i direkt anslutning till den äldre inägomarken öster om dagens bebyggelse vid Björnö gård och kan antas härröra från järnålder. Flera av lämningarna är dock svårbedömda – stensträngens karaktär, stenmaterial och läge gör att den efter besiktning bedöms som högst osäker och flera av gravarna är också osäkra genom att de i flera fall är svåravgränsade och ibland överlagrade av storblockig, delvis skarpkantad röjningssten. Björnös marker har stenröjts systematiskt och alla åkerkanter och impediment är belamrade med odlingssten, vilket försvårar en okulär bedömning.

Det är därför inte helt säkert att de registrerade gravarna verkligen utgör fornlämningar. De påträffades vid den tidigare utredningen och även då uppfattades vissa av dem som svårbedömda, varför man menade att en noggrannare kontroll skulle göras i samband med en andra utredningsetapp (Lindkvist 2007 s 8f). Det är vår bedömning att flera av dessa objekt bör gå vidare till utredning, etapp 2, där man kan kontrollera lämningarnas status genom utredningsgrävning, i den händelse de kommer att beröras av den planerade exploateringen.

Den sannolikt yngsta av gravarna i området är den sedan tidigare kända gravhögen Objekt 23/RAÄ 54:1 (se fotografi på rapportens omslag). Högen är cirka 18 meter i diameter och mer än 2 meter hög. På dess krön finns en i sen tid rest sten med inskriptionen: BJÖRN RIFVARES GRAFHÖG. Högen ligger cirka 6 m ö.h. och bör därmed härröra från yngre järnålder; den har då anlagts helt nära stranden av den havsvik som skurit in i området från nordöst.

Figur 5. Den norra delen av utredningsområdet med samtliga objekt markerade. Utdrag ur kommunens grundkarta i skala 1:6 000.

Objekt nr	RAÄ nr	Typ	Status	Källa	Anmärkning
1	150	Kemisk industri, salpetersju- deri	ÖKL	FMIS	
2	86:1	Tegelindustri	R	FMIS	
3	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
4	148	Hägnad, stenmur	ÖKL	FMIS	
5	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
6	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
7	147	Husgrund, historisk tid	R	FMIS	Ny status, tidigare ÖKL
8	146	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
9	144	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäkerr
10	-	Grop	ÖKL	Utredning 2007	
11	145	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
12	143	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
13	142	Hägnad, stensträng	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
14	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
15	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
16	152	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
17	151	Stensättning	R?	FMIS	Bedöms nu som osäker
18	153	Röse	R?	FMIS	Osäker, bevakas
19	149	Stridsvärn	ÖKL	FMIS	
20	-	Hägnad	ÖKL	Inventering	
21	-	Boplatsläge	Oklar	Inventering	
22	-	Grav - och boplatsläge	Oklar	Inventering	
23	54:1	Hög	R	FMIS	
24	90:1	Vägmärke, väghållningssten	R	FMIS	Ny status, tidigare ÖKL
25	55:2	By/gårdstomt	R	FMIS	Ny status, tidigare be- vakas
26	55:1	Ristning	R	FMIS	
27		Lägenhetsbebyggelse, plats för lusthus	R	Inventering, kartstudier	
28	-	Färdväg, vägbank	ÖKL	Inventering, kartstudier	
29	-	Fossil åker, område med röjningsrösen	ÖKL	Inventering	
30	-	Färdväg, vägbank	ÖKL	Inventering	
31	-	Gränsmärke?	ÖKL	Inventering	
32	-	Lägenhetsbebyggelse	Oklar	Inventering	
33	-	Stridsvärn?	ÖKL	Inventering	

Tabell 1. Tabell över samtliga objekt inom området. R=Fornlämning. R?= Registrerad som fornlämning, nu bedömd som osäker. ÖKL= Övrig kulturhistorisk lämning. Jämför figur 5.

Historiska bebyggelselämningar

Björnö herrgård fick sitt nuvarande läge först vid mitten av 1700-talet (Erixon 1934). Var den äldsta, medeltida sätesgården har legat är osäkert, men under 1600-talet låg bebyggelsen samlad på och intill en åkerholme söder om den nuvarande Björnövägen (Objekt 25/RAÄ 55:2, se figur 4, 5 och 6). Platsen är belagd på den s.k. "Björnökartan" från 1665 (Nordiska museets arkiv; Erixon 1934) och kallas också "Gammalgårdstomten" på en karta från 1819 (se figur 8). Tomten är registrerad som ett "bevakningsobjekt" i FMIS, men bör enligt rådande praxis få fornlämningsstatus. På kartorna ser man att bebyggelsen har omfattat ett större område än det som är markerat i FMIS (figur 6 och 7). Erfarenhetsmässigt vet man också att den medeltida bebyggelsen ofta ligger förskjutet i förhållande till de historiska bytomterna (Beronius Jörpeland 2010). Man bör därför vara uppmärksam på att lämningar sannolikt finns även utanför den markerade åkerholmen. På samma åkerholme som bytomten finns också en ristning i fast håll (Objekt 26/RAÄ 55:1). Det är en runristning som den dåvarande ägaren till Björnö, greve Gustav Bonde, lät göra år 1743 (Erixon 1934 s. 42). Också ristningen utgör en fornlämning.

Figur 6. Läget för Björnö herrgård enligt 1665 års karta. Läget motsvarar ungefär platsen för en nutida åkerholme söder om Björnövägen, men kan ha upptagit ett större område. Nordöst om manbyggnaderna finns också en fyrkant med ladugårdar. Denna har legat i det som idag är åkermark mellan åkerholmen och vägen. Observera att norr är nedåt i kartan. Nordiska museets bildarkiv.

Till de lämningar som kan knytas till godsets verksamhet hör också en tegelugn belägen i områdets norra del (Objekt 2/RAÄ 86:1) och grunden efter en torklada i hagmarken öster om Björnö (Objekt 7/RAÄ 147). Ugnen syns idag som en stor rektangulär jordvall med rikligt med tegel i ytan. Flera byggnader utöver själva tegelugnen har legat på platsen och i den intilliggande hagmarken finns flera stora täktgropar (Lindkvist 2007). Liksom när det gäller Björnö gamla tomt bör man därför vara uppmärksam på att lämningar kan förekomma även utanför markeringen i FMIS. Också torkladan finns med på de äldre kartorna och härrör troligen från 1600-tal (Lindkvist 2007). Den har utgjort en eldria, d.v.s. en äldre typ av torklada för otröskad säd. Den har tidigare varit registrerad

som en övrig kulturhistorisk lämning, men i enlighet med de nya rekommendationerna från RAÄ föreslås en status som fornlämning, dels på grund av det tidiga belägget och den ålderdomliga funktionen, dels på grund av det kronologiska och funktionella sambandet med de övriga fornlämningarna knutna till det historiska Björnö. Till miljön runt Björnö hör också en vägställningssten som står norr om den gamla landsvägen, Objekt 24/RAÄ 90:1. Dess exakta ålder är oklar, men lämningstypen klassas generellt som fornlämning.

I områdets sydvästra del påträffades vid inventeringen en cirkelrund, stensatt terrass på en moänförhöjning i låglänt skogsmark (Objekt 27, figur 7 och 8). Denna har enligt 1819 års karta hyst ett lusthus, vilket legat på en udde i den dåtida Lillsjön, mitt emot Björnö herrgård. Inga spår efter själva lusthuset kunde dock iakttas. Från söder har man nått platsen via en väg, som delvis fortfarande syns som en otydlig vägbank (Objekt 28). På kartan syns också en vägsträckning som löper ner mot sjön från herrgården i norr och möjligen också fortsätter i en bro över sjön. Lusthuset har uppförts någon gång mellan mitten av 1700-talet, då herrgården flyttade till sitt nuvarande läge, och kartläggningen 1819. Lämningen föreslås därmed utgöra en fornlämning.

Figur 7 (t.v.). Den runda terrasseringen på vilken ett lusthus stått (Objekt 27). Foto från sydöst av Britta Kihlstedt.

Figur 8 (t.h.). På kartan från 1819 (rektifierad) finns lustbustomten markerad på en udde i den dåtida sjön. Öster om sjön syns också ett område markerat med siffran 24. Detta beskrivs som "Gammalgårdstomten" och är den äldre platsen för Björnös gamla tomt. Jämför markeringen med den mindre yta som är markerad i FMIS (röd). Skala 1:20 000.

Övriga kulturhistoriska lämningar

Till denna kategori hör tio objekt. Liksom övriga lämningar härrör flera av dessa från herrgårdens verksamhet i området. Hit hör ett område med rester efter salpeterlador i form av tre stora gropar i strandnära läge vid tegeludden i planområdets norra del (Objekt 1/RAÄ 150). Salpeterladorna har sannolikt varit i bruk under 1800-tal, en närmare datering är osäker (Lindkvist 2007).

I området finns också två hägnader i form av stenmurar. Den ena påträffades vid den nu utförda inventeringen och är en låg, delvis utrasad stenmur som är bevarad på ömse sidor om en åkergip (Objekt 20). Den är av begränsat kulturhistoriskt värde. Den andra, vilken var registrerad sedan tidigare är en cirka 1,5 meter hög skalmur (Objekt 4/RAÄ 148). Den finns med på 1800-talskartorna som en hägnad mellan inägomark och utmark, men är markerad som en mur först på kartan från Laga skiftet 1892–94. Det är möjligt att den uppförts under sent 1700- eller 1800-tal som en del av den parkanläggning som funnits i denna del av området, men det sena skriftliga kartbelägget gör att den

inte bedöms som en fornlämning. Den utgör dock en värdefull komponent i det äldre herrgårdslandskapet runt Björnö, vilket också poängterades i 2006 års utredning.

Vid den tidigare utredningen noterades också en grop av oklar funktion i denna del av området (Objekt 10), liksom ett stridsvärn i form av grävda dikesgravar med längsgående vallar (Objekt 19). Det senare ska ha uppförts vid tiden för första världskriget (Lindkvist 2007). Inmätningen av stridsvärnet har nu kompletterats. Ytterligare en lämning som möjligen kan föras till kategorin stridsvärn påträffades i områdets södra del (Objekt 33). Det är en upplagd, delvis utrasad, halvcirkel av sten som är uppförd mot en brant berghäll i söder och med utsikt mot dalgången och bebyggelsen vid Björnö mot norr. I samma skogsparti finns också ett osäkert gränsmärke (Objekt 31) och en vägbank (Objekt 30). Vägbanken löper från Björnövägen in längs åkerkanten västerut mot platsen för en husgrund, se Objekt 32, nedan. Den återfinns inte på någon av de äldre kartorna, men syns som en streckad körväg på den ekonomiska kartan från 1980-talet. Ytterligare en väglämning är den tidigare nämnda, otydliga vägbank som löper in mot lusthustomten (Objekt 28). Samtliga dessa lämningar bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar och utgör alltså inte fornlämningar.

Tidigare har den omfattande stenröjningen av godsets åkermark nämnts. Detta har resulterat i att åkerkanter och impediment är belamrade med stora mängder röjningssten av sentida karaktär; ofta storblockig och delvis skarpkantad. På två åkerholmar i områdets södra del finns till exempel röjningssten samlad i ett par stora, välbyggda stentippar. Dessa har mätts in och noterats på kartan i figur 5, men har inte getts objektsnummer och kommer inte att anmälas till FMIS.

Av en annan, mer ålderdomlig karaktär, är det område med röjningsrösen som påträffades i områdets södra del (Objekt 29). Rösena är 2,0–3,5 m i diameter och 0,1–0,5 m höga och delvis övermossade/övertorvade. Även dessa innehåller dock en del större, skarpkantade block som ger ett mer sentida intryck. Området ligger idag i skogsmark med åker i väster. På de äldre kartorna är området markerat som skogs- eller betesmark. På de tidiga 1900-talskartorna, då den odlade marken har sin största utbredning, finns en åkeryta även öster om området (Figur 9). Möjligen härrör röjningsrösena från tiden strax före denna kartläggning. Att röjningsrösena skulle vara av högre ålder är inte sannolikt mot bakgrund av att området ligger så lågt som mellan 2 och 3 m ö.h. De bedöms därför som en övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 9. Utdrag ur Häradskartan från 1901–06 (t.v.) och Laga skifteskartan från 1922 (t.h.) med Objekt 29 och de sex inmätta röjningsrösena markerade. Skala 1: 5 000.

Möjliga fornlämningar - objekt med oklar status

Boplatslägen

Boplatslägen är terränglägen där lämningar misstänks kunna finnas under mark. Sju sådana terränglägen har markerats inom området. Ett av dem (Objekt 22) ligger på samma höjdstråk som den nämnda Björn Rivares hög och kan också innehålla överplöjda gravar. Ett annat (Objekt 3) ligger på nivåer runt 25–30 m ö.h. och skulle möjligen kunna innehålla lämningar från stenålder. Övriga (Objekt 5–6, 14–15 och 21) ligger i brytningszonen mellan skogs och åkermark, på nivåer runt 10–15 m ö.h. och förväntas främst innehålla järnålderslämningar.

Husgrund

I utredningsområdets södra del påträffades en husgrund vid inventeringen (Objekt 32, figur 10). Dess ålder är osäker då den inte finns markerad på någon av de studerade kartorna. Den bör därför ha varit i bruk under någon period mellan de olika kartläggningarna, antingen under 1700-tal eller under sent 1800-tal. I och med att det inte kan klargöras om den tillkommit före eller efter år 1850 är dess status som fornlämning oklar. Vi föreslår därför att den kontrolleras genom utredningsgrävning, inom ramen för en andra utredningsetapp, i händelse av exploatering.

Figur 10. Den odaterade husgrunden i områdets södra del, Objekt 32. Foto från nordväst av Britta Kihlstedt.

Utvärdering

Utredningen har i stora drag utförts i enlighet med den undersökningsplan som beslutats av länsstyrelsen. En omvärdering av flera lämningar har dock fått göras med anledning av de förändringar av fornlämningsbegreppet som den nya kulturmiljölagen medfört. Inom området finns flera boplatslägen och andra lämningar vars status är oklar och som bör kontrolleras vid en andra utredningsetapp.

I länsstyrelsens förfrågningsunderlag poängterades att uppmärksamhet skulle ägnas även vattenaknutna lämningar. Några sådana har inte identifierats, huvudsakligen på grund av att de tidigare strandnära partierna, där sådana lämningar skulle kunna finnas, idag utgör igenväxande åkermark. Kvarnverksamhet har tidigare funnits vid Osen i söder, som dock ligger utanför området.

Referenser

Litteratur

Beronius Jörpeland, L., 2010. Medeltida landsbygdsbebyggelse i Stockholms län: FoU-projekt. Riksantikvarieämbetet UV Mitt, rapport 2010:8. Stockholm.

Erixon, S. 1934. Ett säteri i fågelperspektiv. Björnö i Roslagen. I: Erixon, S. & Wallin, S. (red). Svenska kulturbilder. Ny följd. Del 1. Stockholm.

Lindkvist, A., 2007. Björnö och Östhamra, arkeologisk utredning, etapp1. Frötuna socken, Uppland. Societas Archaeologica Upsaliensis. SAU Rapport 2007:1. Uppsala.

Kart- och arkivmaterial

Fornminnesregistret (FMIS)

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Frötuna socken Björnö nr 1. Ägomätning 1818. Akt nr A30-6:5

Lantmäterimyndighetens arkiv

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Arealavmätning från 1806. Akt nr 01-fru-36.

Karta från 1819. Akt nr 01-fru-51.

Laga skifte 1922. Akt nr 01-fru-207.

Namnarkivet i Uppsala (NAU), Ortnamnsregistret

<http://www.sofi.se/ortnamnsregistret>

Björnö, hg, Frötuna sn. 1362. 1/10. SD 8, s. 224. orig.

Nordiska museets bildarkiv

”Björnökartan” från 1665

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

<http://www.lantmateriet.se/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>

Häradskartan Norrtälje 1901-06. Rak-id J112-85-12

Ekonomiska kartan Frötuna 1952. Rak-id J133-11j5c69

Ekonomiska kartan Ösbyholm 1982. Rak-id J133-11j5d54

Sveriges Geologiska Underökning (SGU)

http://maps2.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

Jord- och bergartskartor

Strandlinjekarta

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	13030
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	4311-7209-2013, 2013-06-03
<i>Undersökningsperiod:</i>	2013-09
<i>Utredd yta:</i>	2,5 km ²
<i>Personal:</i>	
<i>Personal:</i>	Britta Kihlstedt, Ann Vinberg
<i>Belägenhet:</i>	Björnö 1:119, Östhamra 1:15 m fl., Frötuna socken. Norrtälje kommun, Stockholms län, Uppland.
<i>Ekonomisk karta:</i>	11J 5d Ösbyholm (RT 90), (RT 90) 66H 2bN Ösbyholm (Sweref99)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6628260 Y709950
<i>Höjdsystem:</i>	-
<i>Inmättningsmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga handlingar utöver rapporten arkiveras
<i>Fynd:</i>	Inga fynd har tillvaratagits

Objekt 1/RAÄ Frötuna 150. Kemisk industri, salpetersjuderi. Övrig kulturhistorisk lämning.

Lämningar av salpeterlador av i form av tre gropar, 15–20 × 5–6 m (NÖ-SV), ca 1,5–1,8 m djupa. Omges i Ö, S och V av dike, 0,4 m brett och 0,2 m djupt. Hela ytan är cirka 60×30 m. Ligger mellan två höjder i delvis slyig blandskog och i anslutning till strandkanten, som är något urgrävd. Påträffad vid särskild utredning 2006 (FMIS).

Objekt 2/RAÄ Frötuna 86:1. Tegelinindustri. Fornlämning

Tegelugn, avrundat firsidig, 15×13 m (Ö-V) och 1–1,3 m h. Består av en sluten vall av jord och mycket talrika 0,2–0,6 m stora stenar, innanför vilken är en fördjupning, 5–7 m i diam. och 0,8 m djup, som ej når botten. Inga konstruktioner är synliga i vallens yttre eller inre sidor. Tegelskärv förekommer relativt rikligt, ställvis i ytan. Vid särskild utredning år 2006 konstaterades att lämningen utgjorde en tegelugn. Anläggningen finns avbildad på "Björnekartan" från 1665. Ö om tegelugnen finns ett område med minst 6 lertäktsgropar av varierande form och storlek, 2×2–4×12 m, vilka ligger inom ett område ca 100×50 m. Hela det ursprungliga området för anläggningen så som den avbildas på kartan har inte avgränsats (FMIS).

Objekt 3. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Avsats och flack S–SV-sluttning, ca 25 m ö.h., med bergklackar i N och NV. Sandig morän. Bevuxen med gles tallskog. Möjligt läge för en neolitisk boplats. Området är ungefärligt avgränsat på kartan.

Objekt 4/RAÄ Frötuna 148. Hägnad, stenmur. Övrig kulturhistorisk lämning.

Stenmur, ca 800–900 m lång (Ö–V) och ca 1,5 m hög. Skalmur, huvudsakligen uppbyggd av natursten. Ställvis utrasad. I de västligaste ca 100 m är den skadad och mer lik en stenig jordvall. Denna del är eventuellt också byggd med delvis annan teknik och stenmaterial. Löv- och barrskog. På 1600-talskartorna finns ingen hägnad på platsen för muren men på 1800-talskartorna finns det en hägnadsmarkering. Bara på karta från 1892–94 är den utmärkt som mur (FMIS; Lindkvist 2007).

Objekt 5. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Flack Ö–V-gående förhöjning i åkermark, ca 10 m ö.h., med två mindre impediment och ställvis berg i dagen. Igenväxande åker.

Objekt 6. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Närmast plan mark övergående i svag S–V-sluttning, ca 10–15 m ö.h. Igenväxande åker i V och hagmark i Ö. Inom området finns Objekt 7/RAÄ 147, en husgrund.

Objekt 7/RAÄ Frötuna 147. Husgrund, historisk tid. Fornlämning.

Rektangulär stengrund, cirka 15×8 m (Ö–V) uppbyggd av enkla rader med syllstenar, 0,3–0,6 m stora, varav några är huggna. Grunden har två mellanväggar och tre likstora avdelningar. I varje yttersektion finns resterna av ett större spisröse i tegel, ca 4×4 m. Mitt på utsidan av de båda långsidorna finns en mindre stenramp, ca 3×1,5 m. Ligger delvis på berghäll. Tidigast utsatt på karta från 1642. Bör ha varit en eldria (FMIS; Lindkvist 2007)

Objekt 8/RAÄ Frötuna 146. Stensättning. Fornlämning(?).

Oval, 4–5×3 m stor och 0,4 m hög, svagt välvd. Stenarna är 0,2–0,5 m stora och anläggningen är något övertorvad. Belägen strax V om stensättningen Frötuna 144. På krönet av mindre impediment i hagmark som är bevuxet med några barrträd och enar. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som osäker.

Objekt 9/RAÄ Frötuna 144. Stensättning. Fornlämning(?).

Rundad, 4×3 m stor och 0,4 m hög, svagt välvd. Stenarna är 0,2–0,6 m stora och anläggningen är något övertorvad. Belägen strax Ö om stensättningen Frötuna 146. På krönet av mindre impediment i hagmark som är bevuxet med några barrträd och enar. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som osäker.

Objekt 10/Grop. Ej fornlämning.

Okänd funktion. Påträffad vid särskild utredning år 2006. Anmäls ej till FMIS.

Objekt 11/RAÄ Frötuna 145. Stensättning. Fornlämning (?).

Rundad, 3,5×3 m stor och 0,2–0,3 m hög, flack. Stenarna är 0,2–0,3 m stora och anläggningen är kraftigt

övertorvad. Belägen strax SV om stensättningen RAÄ Frötuna 143. På NÖ delen av ett impediment i åkermark som är bevuxet med en del lövträd. Påträffad vid särskild utredning 2006. (FMIS). Bedöms nu som något osäker.

Objekt 12/RAÄ Frötuna 143. Stensättning. Fornlämning (?).

Rundad, 3×3 m stor och 0,2–0,3 m hög, flack. Stenarna är 0,3–0,4 m stora och anläggningen är delvis övertorvad. Belägen strax NÖ om stensättningen RAÄ Frötuna 143. På NÖ delen av ett impediment i åkermark som är bevuxet med en del lövträd. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som något osäker.

Objekt 13/RAÄ Frötuna 142. Hägnad, stensträng. Fornlämning(?).

Ca 10 m lång (NÖ–SV) och 0,3–0,4 m hög. Stenarna är 0,3–0,5 m stora och utrasade mot sidorna. På krönet av SV delen av ett impediment i åkermark som är bevuxet med en del lövträd. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som osäker.

Objekt 14. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Fint S-vänt läge på plan avsats samt i S-sluttning nedanför höjdrygg, 15–20 m ö.h. Huvusakligen igenväxande åkermark. Omfattar ett mindre impediment i V och ett skogsbevuxet parti nedanför hållar i Ö.

Objekt 15. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Litet svagt höjstråk, SV-vänt, V om impediment med gravar, ca 10 m ö.h. Igenväxande åkermark.

Objekt 16/RAÄ Frötuna 152. Stensättning. Fornlämning(?).

Oval, 9×6 m stor och 0,4 m hög, flack förhöjning. Stenarna är mestadels 0,4–1,0 m stora och anläggningen är något övertorvad. Belägen ca 10 m VNV om RAÄ Frötuna 151. Ö-slänt av åkerudde bevuxen med gles blandskog. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som något osäker.

Objekt 17/RAÄ Frötuna 151. Stensättning. Fornlämning(?).

Rundad, 9×9 m stor och 0,5 m hög, flack. Stenarna är 0,4–1,0 m stora och anläggningen är lätt övermossad. Belägen ca 20 m SSV om RAÄ Frötuna 153 och ca 10 m ÖSÖ om RAÄ Frötuna 152. Krön av åkerudde bevuxen med gles blandskog. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som osäker.

Objekt 18/RAÄ Frötuna 153. Röse Fornlämning(?).

Rundat, 4×3 m stort och 0,4 m högt, svagt välvt. Stenarna är 0,2–0,4 m stora och anläggningen är kraftigt övertorvad. Belägen ca 20 m NNÖ om RAÄ Frötuna 151. Östslänt av åkerudde bevuxen med gles blandskog. Fornlämningsstatus kan ej bedömas då det vid en okulär besiktning inte kan avgöras om det är en grav eller ett röjningsröse. Påträffad vid särskild utredning år 2006. (FMIS). Bedöms nu som något osäker (möjligen röjningsröse?).

Objekt 19/RAÄ Frötuna 149. Stridsvärn. Övrig kulturhistorisk lämning.

Ca 100 m långt (ÖNÖ–VSV) och upp till 0,6 m högt, bestående av 2 stenmurar, kraftigt övertorvade och möjligen också jordfyllda. På NV sidan finns längs delar av murarnas sträckning en upp till 0,5 m djup grav, på andra ställen ligger muren direkt på berghäll. På NV sidan av varje mur finns med vissa avstånd mindre tvärgående utskott på muren vilka sticker ut 1–1,5 m (2–3 per värn). Stenarna är 0,3–1,0 m stora. Belägen några m NV om och löper delvis parallellt med en mindre grusväg. Påträffad vid särskild utredning 2006 (FMIS). Nu kompletterad inmätning.

Objekt 20. Hägnad. Övrig kulturhistorisk lämning.

Bestående av två stenmurar på ömse sidor om en tidigare odlad åkerqip. Den V delen är ca 12 m lång (VSV–ÖNÖ), 1,0–1,5 m bred och 0,2–0,6 m hög, bestående av 0,3–1,0 m stora, delvis skarpkantade stenar. Ställvis övermossad. Slutar i NV mot dike/äldre åker. Ligger i V-sluttande, glest skogsbevuxen slänt. Den NÖ delen är ca 18 m lång (NNÖ–SSV), ca 0,4 m hög, och består av ca 0,5–1,2 m stora stenar. Den övergår i SSV i upplagd röjningssten längs kanten av äldre åker. Sannolikt sentida. Anmäls ej till FMIS.

Objekt 21. Boplatsläge. Möjlig fornlämning.

SÖ-vänd, svagt sluttande yta, ca 5–10 m ö.h., som dels omfattar igenväxande åkermark, dels en gip med äldre åker, nu gräs- och slybevuxen, i den N delen.

Bilaga 1.

Objekt 22. Grav- och boplatsläge. Möjlig fornlämning.

Flack höjdrygg och S- och SÖ-sluttande mark N om och intill Objekt 23/RAÄ Frötuna 54:1, en hög (se nedan). Åkermark. Området utgör ett bra boplatsläge, men kan också innehålla överodlade gravar.

Objekt 23/RAÄ Frötuna 54:1. Hög. Fornlämning.

Rund, ca 18 m i diameter och ca 2 m hög (skenbart ca 2,3 m hög). I ytan talrika stenar, 0,1–1,2 m stora (vanligen 0,2–0,3 m). Avplanat mittparti. I mitten en rest sten med inskriften: BJÖRN RIFVARES GRAFHÖG. Högen är ytskadad och kantskadad. Odlingssten är påförd i kanterna. Kan tänkas ha ingått i för övrigt bortodlat gravfält. Svag S-sluttning av flack moränrygg i lermark. Åker. (FMIS).

Objekt 24/RAÄ Frötuna 90:1. Vägmarke. Fornlämning

Väghållningssten, i granit, 0,9 m hög, 0,5 m bred och 0,2 m tjock (Ö–V). Plana sidor, ojämn överdel och avsmalnande nedåt. På S sidan är inskriften: H a l a. 1 9 3 samt en pil. Belägen 3 m N om gammal landsväg (Ö–V), 9 m Ö om mindre bruksväg. Flack moränmark. Vägbank intill åker. (FMIS).

Kommentar: Registrerad som bevakningsobjekt, bedöms idag som fast fornlämning.

Objekt 25/RAÄ Frötuna 55:2. By/gårdstomt. Fornlämning.

Björnö gamla gårdstomt, ca 140×80 m stor (N–S), bestående av flera övervuxna husgrunder och en terrass. Terrassen är över 330 m lång och kan möjligen ha en bevarad källare. I området iaktogs rikligt med djurben, tegel, glas m.m., bl.a. orenat, tidigt glas och en kritpipa. V om bebyggelsepåren har mörkfärgat tegel och kalkbruk iakttagits. Liten tämligen brant bergsrygg (N–S) med moränavlagringar. Åkerholme. Runristningen finns i berghäll på åkerholmens N del. (FMIS).

Kommentar: Platsen utgör det äldre läget för Björnö säteri enligt ”Björnökartan” från 1665. Någon digital rektifiering av kartan har inte gjorts, varför läget inte korrigerats utifrån detta. Bytomten är registrerad som bevakningsobjekt, men bedöms nu som fornlämning.

Objekt 26/RAÄ Frötuna 55:1. Ristning. Fornlämning.

Runristning, 2,5×2,3 m (N–S) i välvd N- sluttande berghäll. Ristningen utgöres av en spirallöpande runslinga på 9 varv, den slutar längst in med årtalet 1743. Själva ristningsytan är nu avtorvad, men berget i övrigt är till större delen övertorvat eller övermossat. 5 m SV om ristningen har inom ett ca 10×5 m stort område (Ö–V) påförts sprängsten och röjningssten. (FMIS). Belägen på berghäll på den norra delen av den åkerholme som hyser Björnö gamla tomt (RAÄ Frötuna 55:2).

Objekt 27. Lägenhetsbebyggelse, övrig. Plats för lusthus. Fornlämning.

Stensatt, cirkelrund terrass, ca 35 m i diameter och 0,2–0,7 m hög, högst i N delen. Den stensatta kanten är kallmurad av 0,3–0,7 m stora, delvis tuktade stenar. I ÖNÖ finns en ca 10 m bred öppning i terrasskanten och en ca 7 m lång, 3 m bred och upp till 0,5 m hög, stensatt ramp som leder från terrassen ner mot lägre mark i ÖNÖ (tidigare sjö). I S finns en närmast rektangulär stenläggning/fundament av oregelbundet lagda stenar, ca 0,3–0,7 m stora, med större stenar/block centralt samt i S (trappsten?). I förlängningen av stenläggningen löper en otydlig vägbank söderut. Ca 10 m V om terrassen finns en vall, troligen från senare dikesgrävning. Det finns idag inga synliga spår av bebyggelse på terrassen som är bevuxen med lövträd, sly och buskar (bl.a. syren). Belägen på en liten låg moränhöjd, omgiven av låglänt skogsmark. Enligt karta från 1819 har det legat ett lusthus på platsen, som då utgjorde en udde i den dåtida Lillsjön.

Objekt 28. Färdväg, vägbank. Övrig kulturhistorisk lämning.

Ca 100 m lång(N–S), 1,5–3 m bred och ca 0,1 m hög. Löper från plats för lusthus (Objekt 27) i N och söderut. Till stora delar mycket otydlig. Återfinns på karta från 1819.

Objekt 29. Område med röjningsrösen. Ej fornlämning.

Inom ett ca 50×30 m (N–S) stort område finns minst sex röjningsrösen. Dessa är rundade, 2–5 m stora och 0,2–0,5 m höga, bestående av 0,2–0,8 m stora stenar. En del skarpkantad sten förekommer, i synnerhet på rösena i den N delen. Rösena är övermossade, ibland lätt övertorvade. I den V delen finns en terrass/åkerhak och genom området löper ett äldre, grunt dike, vilket har skadat ett av rösena. Området ligger i skogsmark, ca 2–3 m ö.h. med åkermark i V. På de äldre kartorna är området markerat som stenig betesmark, men under tidigt 1900-tal finns en mindre åkeryta även i Ö (Häradskartan 1901–06 och Laga skifteskartan från 1922). Röjningsrösena kan inte säkert dateras, men härrör sannolikt från sent 1800-tal.

Objekt 30. Färdväg, vägbank. Övrig kulturhistorisk lämning.

Ca 200 m lång, 3,5 m bred och 0,1–0,2 m hög, högre i Ö där den ansluter mot befintlig väg. Löper från denna längs åkerkant och mynnar i åker i V, där den är otydligare. Återfinns inte på de äldre kartorna. Är dock markerad som en streckad markväg på den ekonomiska kartan från 1982.

Objekt 31. Gränsmärke? Ej fornlämning.

Rundat, ca 2 m i diameter och 0,2 m högt bestående av ett 10-tal stenar, ca 0,3–0,8 m stora. Centralt en 0,4×0,2×0,15 m stor lutande sten. Övermossat. Beläget på låg moränrygg i blandskog. Ligger ej i befintlig gräns. På Laga skiftes-kartan från 1922 finns en markering på platsen som sannolikt motsvarar uppställningsplats för mätinstrument. Osäkert gränsmärke. Anmäls inte till FMIS.

Objekt 32. Lägenhetsbebyggelse. Möjlig fornlämning.

Rektangulär husgrund, 11×9 m stor och upp till 0,1–0,6 m hög, bestående av 0,4–1,0 m stora, delvis tuktade stenar. Centralt finns ett 4×3 m stort och intill 0,7 m högt spismursröse med sten och tegel i ytan. Ligger på en delvis urgrävd avsats N–NV-sluttande, skogsbevuxen moränmark, ca 20 m SÖ om åkerkant. Grunden är bevuxen med flera granar. N om grunden, längs med åkerkanten löper en vägbank i Ö–V riktning (Objekt 30 ovan). Ca 20 m SV om grunden finns ett röjningsröse. Grunden har inte lokaliserats på några av de äldre kartorna.

Objekt 33. Stridsvärn? Övrig kulturhistorisk lämning.

Otydligt halvcirkelformad/rektangulär vall, ca 5×6 m stor och ca 0,5 m hög bestående av 0,2–0,5 m stora, skarpkantade stenar. I NÖ finns en 0,7 m hög rest(?) sten. Vallens ändar ansluter i S till brant berghäll så att ett mindre rum bildas invändigt. Utrasad, i synnerhet i SV. Belägen på smal avsats i skogsbevuxen, N-sluttande moränmark, nedanför bergklack. Vetter mot dalgång. Svårbedömd, möjligen stridsvärn eller jaktskåre.